

“ מסלולים ללא מוצא ”

מתוך “ליקוטי שמואל”
מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

מסלולים ללא מוצא: כישלון ההכשרה המקצועית בסמינרים

מעין דויד עיתונאית ופובליציסטית

למרות שמספרם של המסלולים להכשרה מקצועית בסמינרים הולך ורב, רמתם המקצועית נותרת נמוכה מאד. עם סיום שנות הלימודים האינטנסיביות והיקרות, מגלות בנות רבות כי ההכשרה שקיבלו אינה מסייעת להן הרבה בשוק העבודה. מדוע זה המצב וכיצד ניתן להשתפר?

על חשיבותם של הסמינרים בציבור החרדי ניתן ללמוד משמם בלבד. 'סמינר' הוא שם שחל, באופן רשמי, רק על כיתות י"ג- י"ד (ה' ו' בטרמינולוגיה הפנים-חרדית) במוסדות העל יסודיים בהם לומדות נערות חרדיות החל מכיתה ט'. עדיין, כה עוצמתית הילת ההוד החופפת על הסמינרים, שהמוסד העל-תיכוני כולו נושא את שמם.

למרות יחס הכבוד הזה, ולמרות המעמד הציבורי המבוסס להפליא ממנו נהנים מנהלי הסמינרים, בשנים האחרונות נאלצים הסמינרים להתמודד עם אתגר שלא הכירו בעבר – תחרות. לימודי ההוראה שמציע הסמינר – במישור הרשמי, הסמינרים הם הרי "סמינרים למורות" – הם מזמן עניין שולי עבור רוב התלמידות, שמתעניינות בעיקר במסלול המקצועי הנלווה שיאפשר להם פרנסה. בתחום זה, קיימים כיום מתחרים רבים לסמינרים: מקורסים שונים ועד המכללות החרדיות למיניהן.

על פניו, הסמינרים מודעים לאתגר זה ומספקים לו מענה בכך שהם מציעים עוד ועוד מסלולים להכשרה מקצועית. אולם, תחקיר עומק מגלה שלמרות ריבוי המסלולים, ההכשרה המקצועית שמציעים הסמינרים לוקה בחסר. אברכים מזילים מכיסיהם הריקים ממון עתק על מנת להקנות לבנותיהם מקצוע מפרנס במסגרת השמורה של הסמינר, אך מגלים כעבור שנתיים שהתעודה שקיבלה בתם שווה את מחיר הנייר בלבד. לאחר שנתיים מתישות ויקרות, הבת יוצאת עם ידיים ריקות, ללא יכולת ממשית להשתלב במקצוע אותו למדה.

מהם הכשלים הקיימים בנושא ההכשרה המקצועית שמציעים הסמינרים, מדוע הם נפוצים כל כך, והאם יש תקווה להתגבר עליהם? במאמר זה אנסה לתת מענה לשאלות אלה.

הכשרה מקצועית יקרה – וחסרת ערך

חוסר הרלוונטיות של לימודי ההוראה עבור צעירות רבות נהיר כיום, בדרך כלל, להוריהן. כתוצאה מכך, אנחנו חוזים בשנים האחרונות בתופעה שפעם נחשבה חסרת תקדים: תלמידת מוסד המוגדר 'סמינר למורות' שלמעשה פטורה מלימודי הוראה. לעיתים פטור זה ניתן רק לתלמידות מגמות עמוסות במיוחד, כמו תכנות, ולעיתים הוא יוענק גם לתלמידה במסלול אחר, פשוט משום שזו בקשת הוריה. בין אם הן לומדות הוראה ובין אם לאו, עם זאת, רוב מוחלט של תלמידות הסמינרים מרכזות את מאמצייהן במסלול המקצועי, בו הן תולות תקווה לפרנסה בכבוד בעתיד.

אולם, למרבה הצער, מאחורי הפרוספקטים המעוצבים על המסלולים השונים, מסתתרות פעמים רבות הכשרות ברמה ירודה. כך למשל, שני סמינרים מהגדולים בארץ פתחו בשנה האחרונה מסלול 'מציאות מדומה'. בסמינר אחד, המורה שמונתה לקורס עוסקת בתחום גרפי שונה לחלוטין. בסמינר אחר, נאמר להורים שטרחו להתעניין כי המורה המיועדת נרשמה לקורס מציאות מדומה מקצועי. מורי הקורס המקצועי ההוא בוודאי יפתעו לגלות שהתעודה שהם העניקו לתלמידה החרוצה הסמיכה אותה גם להוראת התחום...

בסמינר מוכר במרכז הארץ, משווקים בכל הכוח מגמה של 'עיצוב גרפי'. המורה היא בוגרת סמינר, שמימיה לא עבדה יום אחד בשוק החופשי. היא למדה גרפיקה בסמינר לפני מספר שנים, ואת מה שלמדה היא מלמדת בעצמה. מיותר לציין שהתלמידות קונות שליטה בתוכנות שכבר לא בשימוש, לא יודעות דבר וחצי דבר על חיפוש במאגרים גרפיים ברשת, ולא יתקבלו לעבודה אפילו כמעמדות בעלון חנימי – פשוט כי לא יהיה להן אפילו את הידע הבסיסי ביותר הנדרש כיום. התעסוקה היחידה

שתהיה זמינה לבוגרות היא זו שמצאה מורתן: גם הן תוכלנה, מסתבר, ללמד גרפיקה מיושנת בסמינר.

גם כאשר נעשה מאמץ להביא צוות הוראה בעל הכשרה רלוונטית, הסמינרים עדיין נוטים ליפול בפחים האורבים לחסרי ידע בתחום. לדוגמה, בסמינרים מסוימים מלמדים איור דיגיטלי – כאשר מאיירת אחת ויחידה, אמנם מוסמכת, מעבירה את השיעורים. על אף שהקורס מתפרש באופן בלתי מוצדק על שנתיים (ובכך דורש תשלום גבוה הרבה יותר מאשר קורס מקביל חוץ-סמינרי), במשך זמן זה התלמידות נחשפות אך ורק לסגנון איור אחד ולעיתים גם לתוכנת איור אחת בלבד.

מצב כזה, עם זאת, עדיין טוב יותר ממה שנוכל למצוא בסמינר ירושלמי גדול: שם הוכרז השנה על פתיחת מגמת איור דיגיטלי, אולם ההורים שביקשו לברר מי יהיה צוות ההוראה, גילו כי אין כרגע צוות כזה. לרכזת המגמה אין כל ניסיון בתחום, לפי הודאתה שלה. איך תגייס את המורות? מן השמיים יעזרו.

ההכשרה הבלתי ראויה אינה מפריעה לסמינרים להבטיח תעודות על ימין ועל שמאל. חלק מהתעודות הן תעודות מטעם הסמינר בלבד – מסמכים חסרי כל תוקף ורלוונטיות בשוק העבודה. תעודות אחרות מובטחות מבית אשת המקצוע שמלמדת את התחום. בוגרת קורס הדמיות, למשל, תסיים עם 'תעודה מבית שרה כהן'. רוב מוחלט של המעסיקים הפוטנציאליים, כמובן, לא שמע מעולם על שרה כהן ולא רוחש כל כבוד לתעודה מטעמה. לפעמים ההונאה גדולה אף יותר: לתלמידות מובטח לימוד מקצוע – הידרותרפיה היא דוגמה טובה – אשר בארץ ניתן לעבוד בו באופן מוכר ורשמי רק עם תעודה מטעם איגוד ההידרותרפיה בישראל. על אף שיש סמינרים שאכן מציעים את התעודה הזו, אחרים מבטיחים תעודה מגוף קיקיוני בלתי רלוונטי – תעודה שהיא פיסת נייר חסרת ערך.

כל זה לא מפריע לסמינרים לגבות על הלימודים בסמינר מחירים הגבוהים בהרבה מערך ההכשרה המקצועית, משל היו מכללה פרטית. עד לאחרונה הצדיקו הסמינרים את המחיר הגבוה בכך שהתלמידה מקבלת שתי תעודות: תעודה מקצועית ותעודת

הוראה. אולם, לאחרונה, בהוראת הרבנים, נדרשו הסמינרים "להתיר" לתלמידות החפצות בכך לוותר על תעודת ההוראה, וללמוד במסלול המקצועי בלבד, מתוך כוונה למנוע הליכה לאקדמיה מחד, ולהקל על ההורים מאידך. האם עלויות הסמינר הוזלו בעקבות כך? מסתבר שלא. כך למשל, כמה וכמה הורים שביקשו לאחרונה לרשום את ביתם למסלול מקצועי בלבד בסמינרים גדולים, קיבלו תשובה כי הדבר אפשרי – אולם הבת חייבת ללמוד גם את כל לימודי הקודש. כשההורים הביעו הסכמה ושאלו על העלות, נקב מחיר כמעט זהה למסלול ההוראה מלא. הסמינרים הללו, בעצם, ביקשו ליהנות משני העולמות: להשאיר את התלמידה אצלם ולא להסתבך עם בתי גדולי ישראל, אך בד בבד לשמר את רווחיהם.

מערכת שמתקשה להשתנות

למצבה העגום של ההכשרה המקצועית המוצעת ברוב הסמינרים תורמים מספר גורמים: התנהלות חובבנית עקבית, רצון לשמר את הפריבילגיות הקיימות מהן נהנים צוותי הסמינרים, והיעדר תמריץ אמיתי להשתנות.

חוסר המקצועיות מתבטא, בין השאר, במינוי 'רכזות מסלול' שכל קשר בין לבין המקצוע הנלמד מקרי בהחלט. הרכזות הן מורות שהסמינר מעוניין לקדם ולתגמל. כך ניתן למצוא 'רכזת מסלול עיתונאות' שמימיה לא כתבה אפילו מכתב למערכת, או 'רכזת מסלול איור דיגיטלי', שלא ממש ברור לה מה זה בכלל איור דיגיטלי. מינויים כאלה לא נעשים מתוך כוונה רעה בהכרח, אולם הם מאפיין של קליקה שדואגת קודם כל לחבריה, ולא מבינה באופן מלא את הנזק שנגרם לתלמידות כתוצאה ממינויים לא מתאימים שכאלה.

העלאת רמתם של המסלולים הסמינרים איננה משימה קלה. היא דורשת מינויים ראויים, עבודה קשה יותר מכל הנוגעים בדבר, והוצאות כספיות רבות. רוב הסמינרים פשוט אינם רואים הצדקה להשקעה וטרחה מרובות כל כך, שיבואו גם על חשבון אנשי צוות קיימים שהסמינר חפץ ביקרם, ועלולות גם לקצץ משמעותית את שולי הרווח של הסמינר.

במקרים מסוימים, ניתן אף להצביע על אינטרס כספי מובהק בהתנגדות הסמינרים לשינויים. כידוע, התעודות היחידות שמהן שומרים הסמינרים מרחק הן אלו הנושאות ניחוח אקדמי. לסמינרים יש אמנם משנה סדורה כנגד לימודי תואר, שפעמים רבות גם מגובה בדעת רבנים. עם זאת, גם כאשר הוצעו פתרונות שונים שיאפשרו הכשרה ברמה אקדמית ללא התואר עצמו, הסמינרים הערימו עליהם מוקשים. כך למשל, נבנה לאחרונה מיזם עבור הציבור החרדי שהציע לסמינרים ללמד את תכנית הלימודים של האוניברסיטה הפתוחה בתואר למדעי המחשב, כאשר התלמידות ילמדו סך קורסים השווה ל-72 נקודות זכות אקדמיות – רף שנמצא בחקר שוק כמספק עבור מציאת עבודה. במסגרת מיזם זה, כל דרישותיו של סמינר מסוים התקבלו, כולל אישור לעריכת הרישום בעצמו והעברת החומר על ידי מורות משלו. עדיין, לא היה ניתן להתחמק מהעובדה שהסמינר ירוויחו פחות ממסלול התכנות שהוא מפעיל אם תיושם התכנית. וכך, לאחר שכבר הושג אישור רבני ליישום, הוצגה הדרישה הסופית והבלתי אפשרית: אי-רישום נקודות הזכות של התלמידות על ידי האוניברסיטה הפתוחה. בכך נגזר כמובן סופו של המיזם: אין מוסד אקדמי שיכול לקחת אחריות על תכנית לימודים מבלי לרשום את הקורסים שנלמדו ואת נקודות הזכות שהושגו.

בשורה התחתונה, יהיו אשר יהיו המניעים העיקריים, אין ספק שהסמינרים הם דוגמה מצוינת למוסד שמתקשה עד מאד להשתנות בצורה אפקטיבית. נטייה זו מתבטאת לעיתים באופנים המגיעים לכדי אבסורד של ממש. סמינר אחד מתעקש שלא לפתוח מגמת אדריכלות, כי 'מדובר במקצוע גברי', בעוד הוא מעודד תלמידות באגרסיביות להירשם למגמת תכנות, מקצוע המפורסם בסביבה הנשית הרווחת בו. סמינרים אחרים טוענים שהכנסת לימודי ראיית חשבון היא בחינת ייהרג ואל יעבור – בעוד סמינרים חרדים וותיקים מציעים את המגמה כבר שנים בלי שום מחאה. לצד טיעונים כאלה, מתקיימת פרופגנדה החלטית הפוסלת כל החלטה של תלמידה לפרוש מהסמינר. נערה שפרשה לטובת הרשמה לקורס באווירה חרדית למהדרין, תקבל יחס דומה לזו שנרשמה ללימודים באוניברסיטת תל אביב. עזיבת הסמינר, בפני עצמה, היא הפשע שאין עליו מחילה.

האשמה רובצת על ההורים

למרות המציאות העגומה שתוארה לעיל, אי אפשר לתלות את כל קלקלת הסמינרים בהתייחסותם הבלתי מקצועית לכל נושא ההכשרה המקצועית. כל בר-דעת מבין כי הסמינרים אינם הגופים היחידים שמעדיפים לקפוא על השמרים, מעוניינים לקדם מקורבים, או דואגים לרווחיות שלהם. מדוע, לפיכך, כשלים עמוקים כל כך בהכשרות המוצעות לתלמידות רווחים דווקא שם? את התשובה, מסתבר, יכול לספק כל זוג הורים לנערה מסיימת י"ב. הסמינר מאמין כי רוב מכריע של הורי התלמידות הוא בבחינת קהל שבוי שזקוק נואשות למוצר האמיתי אותו מציע הסמינר – חינוך שמור, פך השמן הטהור. להורים כאלה, לכאורה, אין ברירה אחרת. גם אם ירצו רק להעביר את התלמידה לסמינר אחר – מערכת מסועפת של בריתות פנימיות תקשה עליהם לעשות זאת. אם יבחרו שלא לרשום את הנערה לסמינר כלל, חרב השידוכים תתנופף מעל ראשם, או כך לפחות תזזהר ביתם השכם והערב.

מי שמעוניין בשינוי מהותי בגישת הסמינרים, לפיכך, אין לו להתמקד בפניות למוסדות עצמם אלא בהבהרת הדברים לציבור. בסופו של דבר, ההורים הם אלה שמשלמים הון עתק על לימודים שלא מובילים לשום מקום. הם אלה שצריכים לעמוד בתוקף מול הסמינרים ולדרוש מקצועיות אמיתית. כל עוד הם פותחים את הארנק בלי שאלות ובדיקות, שום דבר לא ישתנה.

פעם אחר פעם, נשמעים סיפורים אבסורדיים לחלוטין מהורים לתלמידות סמינר. בסמינר בעיר שדה אחת, נדרשה תלמידת י"ב לחתום על התחייבות שתמשיך באותו סמינר – שהיצע מסלוליו דל במיוחד – אחרת לא תקבל הדרכה. היא חתמה. ההורים לא התערבו. הם גם לא מתערבים עכשיו, כשהיא עומדת להתחיל ללמוד במסלול שרק מחשבה עליו מציפה אותה ייאוש עמוק. זוג הורים אחר מספר ששלח את ביתו ללמוד גם תכנות וגם מסלול יקר נוסף, בעלות של 24000 שקלים לשנה – סכום עתק למשפחה אברכית שבתה אינה זכאית למלגות עבור לימודים בסמינר. הם נימקו את ההחלטה בכך שתכנות אף פעם לא מזיק ושהמסלול הנוסף יכול להיות השלמת הכנסה. הבת עצמה? היא רוצה בכלל להיות אחות. היא תקרע את עצמה עכשיו

שנתיים בלימודים קשים שאין לה שום כוונה לעשות בהם שימוש, ואז תתחיל מאפס, כמעט בגיל 21, את לימודי המקצוע שבו היא אכן מעוניינת.

דוגמאות מסוג זה מצביעות על כשל הורי, לא על כשל מוסדי. אנחנו כחברה, ככל הנראה, החלטנו לראות בשכר הלימוד הסמינר דמי שמרטפות ותו לא (או שמא חלק מהוצאות הנישואים), ולפיכך לא אכפת לנו לאן הכסף הולך – גם אם מדובר בכסף שאנו זקוקים לא מאד.

חשוב לציין: דברים אלה אינם מכוונים להורים שיכולים לקבל החלטה מושכלת להוציא את הבת מהסמינר לטובת מסגרת אחרת. דומני שרוב ההורים המסוגלים נפשית לקבלת החלטה כזו, כבר עושים זאת כיום. רבים מהם גם מביאים את השאלה לפתחם של גדולי ישראל ויוצאים עם תמיכה ועידוד בכך שתלמידה שלא מעוניינת בהוראה או במגמות הסמינר לא תמשיך ללמוד בו אלא תמצא את מקומה במסגרת חרדית אחרת.

אולם, ישנם הורים רבים שמודעים לכך שהסמינר אינו עושה את מלאכתו נאמנה בתחום ההכשרות המקצועיות, ובכל זאת רוצים שביתם תמשיך בסמינר כמעט בכל מחיר. עדיין, גם עבור הורים שזוהי תפיסתם, יש דרך להפיק הרבה יותר משנות הסמינר. די בכך שעשרים הורים ילחצו על הסמינר, כדי שהוא יביא מורות מוסמכות יותר ותכנית לימודים רלוונטית יותר לקורסים שהוא כן מציע. אם פעם אחר פעם הסמינר מציע מגמות חובבניות עם מורות בלתי כשירות והדבר עובר בשתיקה – למה שמשו ישתנה?

בחירת המסלול בסמינר היא דרך נהדרת ללמד את הבנות לקבל החלטות מושכלות. הנערה מגלה עניין במסלול? שלחו אותה לדבר עם בוגרות המסלול, לשמוע על תנאי העבודה ועל המשכורת. ערכו חקר שוק כדי לדעת האם מה שהסמינר מציע אכן עולה בקנה אחד עם דרישות השוק. אם אינכם עושים את הדברים המינימליים האלה, אתם מצהירים בעצם שאתם דנים את הבת לעבודה בהוראה או בשכר מינימום, ושאתם משלמים הון עתק שאין לכם על התענוג הזה בשם האיום של 'השידוכים'. מוטב לזכור

שגם למטבע הזה יש שני צדדים: הורים לבנים בפרק השידוכים לא רואים בעין יפה הצעות של בחורות שאינן עובדות או משתכרות שכר זעום ללא אפיק קידום, ובדרך כלל גם לא יתלהבו מהצעה של בחורה שרק עכשיו, משסיימה ו' סמינר, התחילה במסע לימודים מייגע לקראת מקצוע שימושי .

להפסיק להיות קהל שבוי

למוסד הסמינרים החרדי יש היסטוריה מפוארת. עוד בשנות השלושים של המאה הקודמת הוקמו בארץ ישראל הסמינרים הראשונים (בתל אביב ובירושלים) כדי לתת מענה לצורך הנואש של החינוך החרדי במורות שהשקפתן הולמת את צביון בית הספר. מאוחר יותר, מה שהתחיל כשליחות חינוכית אמיתית הפך למסלול הראוי היחיד לאשת-אברך לעתיד: הכשרה מקצועית שתאפשר לה לפרנס בית בסביבה חרדית. השינויים הדמוגרפיים והכלכליים בציבור, עם זאת, עשו את שלהם. כיום, בכל שכבות הציבור שוררת תמימות דעים באשר לצורך במסלולי הכשרה רבים ומגוונים לנשים, שיאפשרו את המשך קיומו של עולם התורה.

למרות זאת, הסמינרים תמיד השתנו לאט מידי. גם כיום, כאמור, השינויים שהם נאלצים לעשות אינם מספקים, ומשדרים לא פעם רושם של 'לצאת ידי חובה' יותר מאשר מחויבות אמיתית לעתידן התעסוקתי של תלמידותיהם. אכן, שינוי יסודי אינו דבר פשוט: אין ספק שקל יותר לכנס כנסי ענק בארנה ולחרוז המנונים הרואיים נגד האקדמיה. אבל הקל יותר אינו בהכרח יעיל יותר, גם מנקודת מבטם של הסמינרים. הנתונים מראים כי בין השנים תשע"ד – תש"פ צמח מספר הסטודנטיות החרדיות ב-43 אחוזים. בסופו של דבר, רבות מהבנות מוצאות את עצמן באקדמיה, גם אם באיחור של שנתיים. כל עוד הסמינרים לא יציעו מענה מספק לצורך להתפרנס, מספרן של הלומדות באקדמיה ילך ויגדל. המפסידים יהיו ההורים, שגם שילמו את הכסף, גם בזבזו שנתיים מחיי בתם לריק, וגם מצאו את בתם באקדמיה, לאחר שנה מתסכלת של אבטלה בבית, כשהיא מחפשת לשווא מעסיק שיכיר בחתיכת הנייר שהסמינר כינה "תעודה".

נכון, אין מוסד חרדי שקשה יותר לגרום לו לנהוג במקצועיות ובשקיפות מאשר הסמינרים. רבים מהמנהלים עדיין חיים באמונה שלחץ חברתי הוא הכלי הטוב ביותר להבטיח את הרישום למוסדותיהם. אולם, הם אינם עיוורים וחרשים. כשהשיח הביקורתי על טיב ההכשרה המקצועית בסמינרים יישמע באופן נחרץ גם במשרדיהם, הם לא יוכלו להתעלם מהדברים. הסמינרים מודעים לכך – על אף שלא יאמרו זאת – שקיימות כיום מספיק אופציות חרדיות למהדרין, הזכות לגיבוי רבני, אליהן יכולה תלמידה לעבור מבלי שכתם 'האקדמיה הכופרת' ידבק בה. על ההורים – עלינו – לנצל את הפתח הזה, ולהפסיק להתנהג כמו קהל שבוי. עלינו לעמוד על כך שהסמינרים יחשבו על האינטרס התעסוקתי של התלמידות לפחות באותה רצינות בה הם חושבים על שימור מעמדם.